

Ortaköy Esma Sultan Yalısı'nın Bilinmeyen Yönleri

The Unknown Aspects of the Esma Sultan Mansion in Ortaköy

Selman CAN

Marmara University Faculty of Arts and
Sciences, Art History Department, İstanbul,
Türkiye.
selman.can@marmara.edu.tr

Öz

Ortaköy'de yer alan Esma Sultan Yalısı, Boğaziçi yalıları arasında hakkında en az bilgiye sahip olduğumuz yapılardan biridir. Osmanlı tarihi içerisinde hanım sultanların isim benzerlikleri nedeniyle yayınlarda çok sık olarak karıştırıldıkları ve tarihsel olayların akışına aykırı bilgilerle tanıtıldıkları görülmektedir. Esma Sultan ismi de bunlar arasındadır. Ortaköy'de yer alan Esma Sultan Yalısı, Hazine-i Hassa tarafından bir hanım sultan için inşa ettirilmiş bir yapı değildir. Yalı, İstanbul'un en tanınmış tüccarlarından Sarraf Maksud tarafından 1849 yılında inşa ettirilmiştir. 1900 yılında bu ailenin varislerinden alınan yalı Esma Sultan'ın oğullarına tahsis edilmiş, dolayısıyla bu tarihten sonra yapı Esma Sultan Yalısı olarak anılmaya başlanmıştır. Yapının alımından sonra detaylı bir tamiratı yapılır ve bazı ek binalar inşa edilir. Esma Sultan Yalısı Cumhuriyet'in ilanına kadar oğulları tarafından kullanılır. 1924'te hanedanın yurt dışına çıkarılması üzerine yapı satılmış, tütün deposu olarak kullanılmıştır. 1952 yılında Saffet Baştımar tarafından satın alınmıştır. Üst katı marangozhane, alt katı çelik, kömür deposu olarak kiraya verildiği dönemde 1 Mart 1975 günü yanmıştır. Osmanlı Arşivi'nden elde edilen yeni belgeler ile Esma Sultan Yalısı'nın inşa süreci ve kullanımı ilk kez bu çalışmada ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yalı, Esma Sultan, Osmanlı Arşivi, Boğaziçi, II. Abdülhamid.

Abstract

The Esma Sultan Mansion, located in Ortaköy, is one of the least documented structures among the Bosphorus mansions. It is observed that throughout Ottoman history, the names of female sultans have often been confused in publications due to their similarities, and they have been presented with information that contradicts the flow of historical events. Among these names is that of Esma Sultan. The Esma Sultan Mansion in Ortaköy was not constructed by the Hazine-i Hassa for a female sultan. The Esma Sultan Mansion in Ortaköy was not a structure constructed by the Hazine-i Hassa for a female sultan. The mansion was built in 1849 by Sarraf Maksud, one of İstanbul's most prominent merchants. In 1900, the mansion was acquired from the heirs of this family and designated for the sons of Esma Sultan, after which it began to be known as the Esma Sultan Mansion. After the acquisition, a detailed renovation of the mansion was carried out, and additional buildings were constructed. The Esma Sultan Mansion was used by her sons until the proclamation of the Republic. After the exile of the Ottoman dynasty in 1924, the structure was sold and repurposed as a tobacco warehouse. In 1952, it was purchased by Saffet Baştımar. While the upper floor was rented out as a carpentry workshop and the lower floor served as storage for steel and coal, the mansion was destroyed by fire on March 1, 1975. With new documents obtained from the Ottoman Archive, the construction process and usage of the Esma Sultan Mansion are revealed for the first time in this study.

Keywords: Mansion, Esma Sultan, Ottoman Archive, Bosphorus, Abdulhamid II.

Geliş Tarihi/Received: 23.10.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 16.12.2024
Yayın Tarihi/Publication Date: 29.03.2025

Cite this article: Can, S. (2025). The Unknown Aspects of the Esma Sultan Mansion in Ortaköy. *Journal of Palmette*, 7, 1-5.

Atıf: Can, S. (2025). Ortaköy Esma Sultan Yalısı'nın Bilinmeyen Yönleri. *Palmet Dergisi*, 7, 1-5.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Ortaköy'de yer alan Esmâ Sultan Yalısı, Boğaziçi yalıları arasında hakkında en az bilgiye sahip olduğumuz yapılardan biridir. Yapıya ismini veren Esmâ Sultan'ın kimliği ve yapıyla olan ilişkisi günümüze kadar tam olarak açıklanamamıştır. Esmâ Sultan Yalısı, Ortaköy'ün Osmanlı tarihinde en revaçta olduğu 19. yüzyılda inşa edilir. Özellikle hanım sultanların kendilerine özel yaşam alanları oluşturmaya başladıkları bu dönem; saray hayatının dışı açıldığı, batılılaşmayla birlikte hayat standartlarının ve alışkanlıkların değiştiği bir sürece şahitlik eder.

Sultan Abdülmecid'in 1848-1854 yılları arasında inşa ettirdiği Ortaköy Camii ve çevresi semtin odak noktası haline gelir. Cami ile birlikte derenin ıslahı yapılarak üzerine bir köprü inşa edilir (BOA EVd. 13463). İşte Esmâ Sultan Yalısı da ilk sahibi Sarraf Maksud tarafından semtin değerini ve prestijini artıran bu imar faaliyetleri sırasında inşa edilecektir.

Ortaköy'deki Esmâ Sultan Yalısı'nın Osmanlı tarihindeki hangi Esmâ Sultan'a ait olduğu karıştırılmıştır. Sultan I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan'ın Kaptan-ı Derya Çuhadar Hüseyin Paşa ile evlendikten sonra hayatının bir bölümünü bu yapıda geçirdiğine ilişkin bilgiler tarihsel gerçeklikten uzaktır (Öndeş, 2003, s.129). Sultan V. Murad'ın kızı Fatma Sultan, Meclis-i Ayan üyelerinden İbrahim Faik Bey'in oğlu Mahmud Refik Bey ile 1907 yılında evlendiğinde yeni çift eblaları Fehime Sultan Sarayı'nın yakınındaki Esmâ Sultan Yalısı'nın tahsis edildiğine dair bazı yayınlarda bilgiler yer alsa da doğru değildir (Yolcu, 2018, s.39; Şimşek, 2011, s.23). Fatma Sultan'a tahsis edilen yapı Hatice ve Naime Sultan Yalısı arasındaki Alaaddin Bey Yalısı'dır ve 18 Aralık 1906 tarihinde Sultan II. Abdülhamid tarafından ihsan edilmiştir (BOA. MLEEM. 582/63-82).

Mimar Vedat Tek üzerine çalışmaları bulunan Dila Gümüş aynı hatayı tekrarlayarak Vedat Bey'in 1908'de tamirat keşif defteri hazırladığı Fatma Sultan Yalısı'nı Esmâ Sultan Yalısı olarak kabul etmiştir (Gümüş, 2019, s.212). Ortaköy'deki yalılar hakkında araştırmalar yapan Özlem Atalan'da da benzer bir yanlışlık dikkat çekmektedir (Atalan, 2008, s.121). Nahid Sırrı Örik ve ondan alıntı yapan Necdet Sakaoğlu her hangi bir belgeye dayanmadan Esmâ Sultan Yalısı'nı önce Sultan Abdülmecid'in kızı Naile Sultan'ın kullandığını, onun vefatından sonra eşi Çerkez Mehmet Paşa'nın Esmâ Sultan ile evlenip yalıda oturmaya devam ettiğini belirtmektedirler (Örik, 2002, s.83 ; Sakaoğlu, 2015, s.633).

Görsel 1. Ortaköy Esmâ Sultan Yalısı

Yalıya İsmi Veren Esmâ Sultan

Osmanlı tarihi içerisinde hanım sultanların isim benzerlikleri nedeniyle yayınlarda çok sık olarak karıştırıldıkları ve tarihsel olayların akışına aykırı bilgilerle tanıtıldıkları görülmektedir. Esmâ Sultan ismi de bunlar arasındadır. Sultan III. Ahmed'in kızı Esmâ

Sultan (1726-1788) ile Sultan I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan (1778-1848) ayırt edilebilmek için "Büyük Esmâ" ve "Küçük Esmâ" olarak isimlendirilmişlerdir (Aykan, 2019, s.29). Küçük Esmâ Sultan'ın Kuruçeşme civarındaki yalısıyla Ortaköy'deki Esmâ Sultan Yalısı bazı yayınlarda karıştırılmış, her iki yapının da I. Abdülhamid'in kızına ait olduğu bilgisine yer verilmiştir (Duran, 2007, s.62). Ortaköy'de yer alan Esmâ Sultan yalısı ise Sultan Abdülaziz'in kızı Esmâ Sultan'ın (1873-1899) oğulları için alındığından yapı onun adıyla anılmıştır. Sultan Abdülaziz'in kızı Esmâ Sultan 21 Mart 1873 Perşembe günü Dolmabahçe Sarayı'nda doğar (BOA.TS.MA.d.494). Doğumu nedeniyle Osmanlı hanedan geleneği içerisinde doğan çocuklar için Hazine-i Hümayun tarafından hazırlanan hediyeler Harem-i Hümayun'a gönderilir (BOA.TS.MA.e.421/20-5).

Uluçay ve Sakaoğlu, Esmâ Sultan'ın annesinin Sultan Abdülaziz'in başkbalı Gevheri Hanım olduğunu belirtirler de yeni tespit ettiğimiz arşiv belgesine göre Nesrin Hanım'dır (Uluçay, 1992, s.165; Sakaoğlu, 2015, s. 645). Esmâ Sultan dışında Şehzade Mehmet Şevket Efendi ve Emine Sultan'ın da annesi olan Nesrin Hanım, Esmâ Sultan üç yaşındayken vefat eder. Vefatından sonra yıllık 17530 kuruş geliri üç çocuğu arasında paylaştırılır (BOA. İ.DH. 750-61268). Bir adı da Neşerek olan Nesrin Hanım, Çerkes asıllı olup Kuzey Kafkasya'nın Karadeniz sahilindeki Soçi Şehrinde 1848 yılında doğmuştur. Çerkeslerin Zevş Kabilesi'nin liderlerinden olan babası İsmail Bey ile birlikte 1859'da İstanbul'a gelir. Osmanlı idarecileri ile iyi ilişkiler kuran İsmail Bey'in kızı Nesrin Hanım, Sultan Abdülaziz döneminde saraya alınır ve gözdeleler arasına girer (Açba, 2007, s.91). Nesrin Hanım, Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilip 4 Haziran 1876'da katledilmesinden sonra hastalanır, 12 Haziran 1876'da vefat eder ve Yeni Cami Türbesi'ne defnedilir (Uluçay, 1992, s.163).

Babası ve annesini çocuk yaşta kaybeden Esmâ Sultan'ı ağabeyi Yusuf İzzeddin himayesine alıp büyütür ve eğitimi ile özel olarak ilgilenilir (Sakaoğlu, 2015, s.645). Esmâ Sultan'ın 1885 yılında on iki yaşındayken kardeşi Mehmet Şevket Efendi ile birlikte yer aldığı fotoğrafı elimizdeki tek olgun görselidir (BOA. TS.MA.e. 579 / 9). Çok genç yaşta 6 Ocak 1899'da tifo ve kuşpalazı hastalığından vefat eder (BOA. İ.HUS. 71-42).

Görsel 2. Esmâ Sultan kardeşi Mehmet Şevket Efendi ile birlikte (BOA.TS.MA.e.579/9-64)

Esma Sultan'ın Çerkes Mehmet Paşa İle Evliliği

Damat Çerkes Mehmet Paşa 1845'de Esma Sultan'ın annesi gibi Soçi'de doğar. Babası Ubuh kabilesinden Hasan Bey, annesi Kudenat hanımdır. 1864 yılında Çerkes sürgünü esnasında ailesiyle birlikte İstanbul'a gelir. Askeri mektebe giderek mezun olur (Açba, 2007, s.131). Sultan II. Abdülhamid'in seryaverliğine kadar yükselir ve aylık sekiz bin kuruş maaş almaya başlar (BOA. HHd. 1344). Padişah yaverlerinin künye defterine göre Damat Mehmet Paşa, piyade olarak 1871'de askerliğe girmiş, 1879 tarihinde Mirliya iken yaverliğe atanmıştır. Murassa Mecidi ve Osmani Nişanı ile altın ve gümüş İmtiyaz Madalyası sahibidir (BOA.Y.MTV. 115/98).

Görsel 3. Esma Sultan'ın eşi Ferik Mehmet Paşa (İ.Ü.Nadir Eserler 91193).

Sultan II. Abdülhamid 1887 yılında Mehmet Paşa ile Sultan Abdülaziz'in kızı Esma Sultan'ın evlenmesine karar verir (BOA. İ.DH. 1051 / 82525). Esma Sultan ile birlikte aynı dönemde abları Saliha ve Nazime Sultan ile II. Abdülhamid'in kızı Zekiye Sultan'ın da evlilikleri için hazırlık yapılır. Her bir sultanın çeyizleri için II. Abdülhamid iki yüz bin kuruş ihşanda bulunur (BOA. Y.MTV. 36 / 49).

Esma Sultan'ın Çerkes Mehmet Paşa ile evliliğinden Hüseyin Hayreddin, Mehmed Sadeddin ve Bedreddin adında üç oğlu olur. Sakaoğlu, oğulları dışında bir kızı (Mihriban) olduğunu ve beşinci çocuğunu doğururken öldüğünü belirtir (Sakaoğlu, 2015, s.646). Buna karşın Uluçay, dördüncü çocuğunu doğururken hayatını kaybettiğini yazmaktadır (Uluçay, 1992, s.165). Ancak her iki bilgi de yanlış olup Esma Sultan tifo ve kuşpalazından hayatını kaybetmiştir (BOA.İ.HUS.71-42). Esma Sultan'ın kızı olduğuna ilişkin ise belgelerde hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Ortaköy Sarraf Maksud Yalısı

Osmanlı ekonomisi içerisinde kredi vermek, para bozmak ve para muhafaza etmek gibi işleri yapan sarraflar, çoğunlukla üst düzey devlet adamalarının hizmetinde çalışmaktaydılar. Sarrafların büyük çoğunluğunu Ermeni, Rum ve Yahudiler oluşturmaktaydı. Devlet

hazinesinin gelirlerinin düzenli bir şekilde işletilebilmesi için hayatı öneme sahip olan iltizam ve malikâne sektörü de sarrafların kefil olması veya finansman temin etmesine bağlıydı (Arslan, 2019, s.48). 19. yüzyıl içinde yaşamış en önemli tüccarlardan biri olan Sarraf Maksud 4 Mart 1840 tarihli nüfus defterine göre Ortaköy sahilinde on altı numaralı hanede oturmaktadır. Ortaköy kıyı şeridinde oturan Ermeni sarraflara ilişkin Bostancıbaşı Defterleri'nin 1823 tarihli olanında Sarraf Maksud'un ismi geçmemektedir (Arslan, 2019, s.15). Muhtemelen bu tarihten sonra Ortaköy'de oturmaya başlamış olmalıdır. Ancak eşi Tekohi, semtin yerlilerindendir. Zira 1865'te öldüğünde ailesi Ortaköy'deki eski mezarlığa gömülmesi için devletten talepte bulunduğu; "müteveffiyenin ecdadı Ortaköy arkasında kain kabristanda medfun bulunduğu" denilerek izin verilmiştir (BOA.MVL.487/60-2). 1840'da kaydı tutulan nüfus defterindeki bilgilerde Sarraf Maksud ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır; kırk yaşındadır, kumral bıyıklıdır, beş yaşında Sagam, üç yaşında Evanis ve bir yaşında Sebuhan isminde üç oğlu vardır (BOA. NFS.d. 94). Evanis aileye ilişkin diğer kayıtlarda Simon olarak da geçmektedir. Diğer iki oğlu Artin ve Mikail ile kızları Parsi ve Nikdar 1840'tan sonra doğmuşlardır (Vakıf Su Defterleri, 2003, s.127).

1855 yılında Kırım Savaşı'nın mali yükü ve Hazine-i Hassa'nın giderlerinin artması sonucu devlete yirmi bin kese borç veren Kamondo, Zarifi ve Misiyani gibi önde gelen Galata bankerleri arasında yer alan Sarraf Maksud, Osmanlı idarecilerine daima yakın olmuştur (İpek, 2011, s.215). Sarraf Maksud'dan sonra oğulları da ticari zenginliklerini artırmış, merkezi idareye borç vermeye devam etmişlerdir.

Maksudzade Simon önemli bir tüccar olmasının yanında Ermeni Patrikhanesi Meclisi Cismani Reisi sıfatını da taşımaktaydı (BOA. Y.A.HUS. 299/51-2). Ermeni meselesinin 1890'lı yıllarda Osmanlı idaresinin en önemli sorunu haline gelmesi sürecinde alınabilecek tedbirler konusunda devlete bağlı kalıp yardımcı olmuş ancak bu girişimleri Ermeni komitecilerin hedefi haline gelmesini sağlamış ve 1894 yılında bir suikast ile öldürülmüştür (Bayır, 2019, s.824).

Esma Sultan Yalısı, Sarraf Maksud tarafından 1849 yılında inşa ettirilen bir yapıdır. Ortaköy'de 1848 yılında çıkan bir yangın sonucu harap olan eski yalısını yenileyen Sarraf Maksud, rıhtım inşası ruhsatı için Ticaret Nezareti'ne 28 Ağustos 1849 tarihli bir dilekçe ile başvurarak şu hususları belirtir (BOA. İ. MVL.151-4296-1):

Bi-kazallahu teâlâ geçen sene Ortaköy'de vuku bulan harikte sahilhane-i abidem dahi harikzede olarak saye-i merahimvaye-i hazret-i şahanede inşasına mübaşeret olunmakta bulunmuş ise de sahilhane-i / mezkurun rıhtımlarının bazı mahalleri dahi şikest ve hedm olmuş olduğundan muhtac-ı tamir olmuş olmakla merahim-i aliyyelerinden müsterhamdır ki Ticaret Nazırı devletlü paşa hazretlerine havalesiyle rıhtım-ı mezkurun / nizamı vechile tamir ve tecdidine ruhsat ita buyrulması babında emr-ü ferman devletlü fehmetlü efendim hazretlerindir. Bende Sarraf Maksud Kulları.

Ticaret Nezareti'nin görevlendirdiği bir mimar yerinde yaptığı incelemede Sarraf Maksud'un kendi yalısı yanındaki boş arsayı da satın aldığı ve iki rıhtımı birleştirerek inşa ettiğini, bundan dolayı elli arşın denize tecavüz edeceğini tespit eder. Bu durum 12 Eylül 1849'da kaleme alınan belgede şu ifadelerle dile getirilir (BOA. İ.MVL. 151-4296-2):

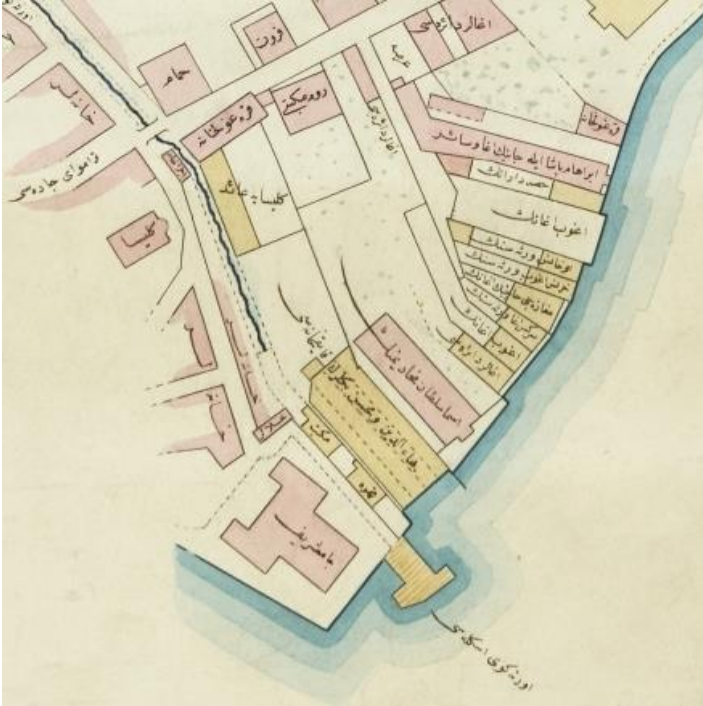
... mahsus ebniye halifesi irsal olunarak tanzim ettirilen bir kıta haritasına nazaran mersumun / muahharen mübayaa eylediği yalı arsasının rıhtımlarını inşa etmekte bulunduğu yalısı rıhtımıyla birleştirecek olmasından dolayı terbian elli arşın miktarı denize tecavüz olunacağı anlaşılp buna ise / ruhsat itası irade-i seniyyeye mütevakkıf bulunmakla...

Meclis-i Vâla'da yapılan görüşmede "inşa edeceği rıhtım yalısı önünde bulunan kadim ve atik rıhtımına müsavi olarak birleştirecek demek olduğundan bunda yeis ve mazarrat görülmemiş" denilerek Sarraf Maksud'a izin verilir (BOA. İ.MVL. 151-4296-3).

Sarraf Maksud'un 1859'da ölümünden sonra ailenin lideri olan Simon Bey, Ortaköy'deki yalının da kullanıcısı olmuştur. 1890'lı yıllarda Ortaköy'de yaşayan Hagop Mintzuri yapıyı Sarraf Simon Bey'in yalısı olarak tanımlamaktadır (Mintzuri, 2002, s.49).

Görsel 4. Ortaköy Vapu İskelesi ve Esma Sultan Hazretleri'nin mehadimlerinin (oğullarının) sahilhanesiyle sair Ermeni Yalıları ve Fehime Sultan Hazretleri'nin kayıkhanesi. (İ.Ü. Nadir Eserler 779).

Görsel 5. Esma Sultan Yalı'sını gösteren kroki. (BOA.PLKp.600/1).

Sarraf Maksud Yalısı'nın Esma Sultan'ın Oğulları İçin Alınması

Esma Sultan'ın vefatından sonra geride kalan oğulları Sadeddin, Bedreddin ve Hayreddin Efendiler için Ortaköy Camii'nin kuzeyinde yer alan Sarraf Maksud'un 1849 yılında inşa ettirmiş olduğu yalı, Sultan II. Abdülhamid'in iradesi ile satın alınır. Hazine-i Hassa Nezareti tarafından gerçekleştirilen bu alımda Sarraf Maksud'un varislerinin vekaletini Kolvelyan isminde bir avukat üstlenir (Vakıf Su Defterleri, 2003, s.4).

Hazine-i Hassa Nazırı Ohannes Efendi tarafından 21 Ekim 1900

tarihinde saraya sunulan tezkirede; Sultan II. Abdülhamid'in iradesi doğrultusunda merhum Esma Sultan'ın oğulları için Ortaköy'deki yalının satın alınma işlemlerinin resmi olarak tamamlandığı, defter-i hakani nezareti (tapu dairesi) tarafından senedinin hazırlandığı ve Ermeni Hastanesi Kilisesi Vakfı'na ait mahal için de Patrikhane'den temessükün (tasarruf belgesi) temin edildiği belirtilir (BOA. HH.İ. 131 / 10).

Osmanlı hanedanına mensup kişiler için yapılan yalı ve köşklere saray teşrifatı çerçevesinde olması gereken birimleri bulunmaktadır. Harem ve selamlık daireleri ile ağalar dairesi, hamam, mutfak, arabalık ve müstemilat gibi unsurların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Esma Sultan Yalısı devlet eliyle inşa ettirilmiş olmayıp 1849'da semtte yaşayan bir Ermeni sarraf tarafından yaptırıldığı için satın alınma işlemleri başladıktan hemen sonra yapı içerisinde ve çevresinde bir takım inşâi faaliyete girilir. Ana yapı tamir edilmiş ve ihtiyaç duyulan ek binaların yapımı gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar için yüz kırk dört bin sekiz yüz on kuruş harcama yapılır (BOA.HH.THR 1371/84-1).

Yalıda Sarraf Maksud'un tasarrufunda olan yarım masura (lüle) ma-i leziz (içme suyu) bulunmaktadır. Onun ölümünden sonra yedi çocuğuna geçmiş, onlardan da yirmi bir hisseye bölünmüştür. Bu suyun da Esma Sultan'ın oğullarına satışı için 18 Kasım 1901 tarihinde ayrı bir satış senedi düzenlenir (Vakıf Su Defterleri, 2003, s.45).

Esma Sultan Yalısı Cumhuriyet'in ilanına kadar oğulları tarafından kullanılır. 1924'te hanedanın yurt dışına çıkarılması üzerine yalı satılmış, bütün deposu olarak kullanılmıştır. 1952 yılında Saffet Baştımara tarafından satın alınmıştır. Üst katı marangozhane, alt katı çelik, kömür deposu olarak kiraya verildiği dönemde 1 Mart 1975 günü yanmıştır (Erdenen, 2006, s.421).

Değerlendirme ve Sonuç

Ortaköy Esma Sultan Yalısı, Boğaziçi'nin en tanınan yapılarından biri olmasına rağmen tarihi karanlıkta kalmış bir eserdir. Esma Sultan'ın 1899'da vefatından sonra 1900 yılında oğulları için alınan yalı önce "Esma Sultan Mehadimi (oğulları) Sahilhanesi" olarak adlandırılmış, sonrasında ise yalnızca Esma Sultan Yalısı olarak tanınmıştır. Yapı Esma Sultan'ın adı ile anılsa da kendisi burada hiç oturmamıştır.

1 Mart 1975'te çıkan bir yangınla tamamen harap olan yapının unsurları ve tarihsel kimliği Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız çalışmalarla ortaya çıkarılabilmektedir. 1849 yılında Sarraf Maksud tarafından inşa ettirilen yapı dönemin sanat anlayışına uygun olarak neoklasik tarzda yapılmıştır. Cephelerde kullanılan üçgen ahlıklar, ritmik dikdörtgen pencere dizileri ve katları ayıran siltmeler bu üslubun yansımalarıdır. Saltanata ait yalıların geniş cepheleri denize bakarken burada doğu-batı ekseninde kılıçlama olarak kıyıya yönelmesi yapının banisiyle ilgilidir. Zira Osmanlı toplumsal düzeni içerisinde bir teamül olarak gayrimüslimlerin yalıları geniş cepheleriyle denize doğru inşa edilmemekteydi.

Yapının mimarına ilişkin herhangi bir kayda ulaşılamamıştır. Bazı çalışmalarda Sarkis Balyan ismi geçse de tarihsel verilerle uyuşmamaktadır. Resmi mimarlık kurumları eliyle inşa edilmeyen bir yapı olduğu için arşivlerde kaydına rastlanmamaktadır.

Hanedana mensup kişilere ait köşk ve yalılarda saray teşrifatının uzantısı olan görevlilere ait birimler de inşa edilmiştir. Esma Sultan Yalısı devlet eliyle yaptırılmadığından satın alındığında yapı üzerinde bir takım işlevsel değişikliklere gidilmiştir. Muhtemelen yapı satın alındıktan sonra kara tarafı harem, deniz tarafı da selamlık olarak kullanılmış olmalıdır. Hizmet eden ağalar için iki birimin oluşturulduğu Osmanlı Arşivi'nde tespit edilen bir krokiden

anlaşılmıştır. Bunlardan birincisi yalının kuzeyinde kıyıda yer alırken diğeri bahçenin kuzey batısındadır. Günümüze ulaşmayan iki ağalar dairesinden kuzey batıda olanın ne zaman ortadan kalktığı tespit edilememiştir. Ancak kıyıda bulunan ahşap ağalar dairesi 1965'lerde çöktükten sonra yıkılmıştır. Bu yapı elde yeterli bilgiler bulunduğundan yeniden ihya edilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Açba, H. (2007). *Son Dönem Osmanlı Padişah Eşleri; Kadın Efendiler*, İstanbul.

Arslan, H (2019). *Son Bostancıbaşı Defterlerine Göre Boğaziçi ve Haliç Sahilleri*, (Tez No: 589138), (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı), İstanbul, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Atalan, Ö. (2008). *Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerinin Tarihsel Değişim Süreci ve Koruma Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma; Ortaköy Kuruçesme Sahili*, (Tez No: 245123), (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı), İstanbul. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=wXD5Rau prS196S_ZCEsi6A&no=30YWbbYcl46aC8sDWUW2Bg

Aykan, E. (2019). *III. Ahmed'in Kızı Büyük Esmâ Sultan*, (Tez No: 581062), (Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı), Balıkesir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Bayır, Ö. (2019). Osmanlı Arşivi'nin Ermeni Araştırmaları Açısından Önemi ve Belgelere Göre Ermeni Toplumuyla Münasebetler. *1000. Yılında Türk-Ermeni İlişkileri, Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları*, Ankara.

Duran, T. (2007). *I. Abdülhamid'in Kızı Esmâ Sultan'ın Hayatı (1778-1848)*. (Tez No: 214771), (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı). İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=J3LeHIIBB D7sTnrNk1vFZg&no=jd9qrul440i2sY06W6s-w>

Erdenen, O. (2006) *Boğaziçi Sahilhaneleri II*, İBB Kültür Yayınları, İstanbul.

Gümüş, M.D. (2019). II. Meşrutiyet Dönemi'nde V. Murad'a İade-i İtibar: Mimar Vedat (Tek) Bey'in Türbe Düzenlemesi. *Art-Sanat Dergisi*. 11, 207-224.

İpek, N. (2011). *Selânik ve İstanbul'da Seçkin Yahudi Bankerler*. (Tez No: 287753), (Doktora Tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı), İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Ndh25yk LUwsI5gRxA-jkbg&no=y3W5sBhqslwMoRZQiWaYg>

Mintzuri, H. (2002). *İstanbul Anıları (1897-1940)*, İstanbul.

Öndeş, O. (2003). Boğaziçi'ni Çevreleyen Hayatlar: Boğaziçi Yalıları. *Antik Dekor*, 77, 128-132.

Örik, N.S. (2002). *Bilinmeyen Yaşamlarıyla Saraylılar*. İstanbul.

Sakaoğlu, N. (2015). *Bu Mülkün Kadın Sultanları*. İstanbul.

Şimşek, M.S. (2011). *İstanbul'un 100 Yalısı*. İBB Kültür Yayınları.

Uluçay, M.Ç. (1992). *Padişahların Kadınları ve Kızları*. Ankara.

Vakıf Su defterleri Boğaziçi ve Taksim Suları 2 (2003). İstanbul Su Külliyyatı XXXI, İSKİ Yayınları, İstanbul.

Yolcu, C. (2018). Sofya'da Medfun Bir Osmanlı Sultanı V.Murad'ın Kızı Fatma Sultan. *Toplumsal Tarih*, 289,38-42.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA EVd. 13463.

BOA. HHd. 1344.

BOA. HH.İ. 131 / 10.

BOA.HH.THR 1371/84-1.

BOA. İ.DH. 750-61268.

BOA. İ.DH. 1051 / 82525.

BOA. İ.HUS. 71-42.

BOA.İ.HUS.71-42.

BOA. İ. MVL.151-4296-1.

BOA. İ.MVL. 151-4296-2.

BOA. İ.MVL. 151-4296-3.

BOA. ML.EEM. 582/63-82.

BOA.MVL.487/60-2.

BOA. NFS.d. 94.

BOA.TS.MA.d.494.

BOA.TS.MA.e.421/20-5.

BOA. TS.MA.e. 579 / 9.

BOA. Y.A.HUS. 299/51-2.

BOA.Y.MTV. 115/98.

BOA. Y.MTV. 36 / 49.